

Milan Fabjančič:

Nekateri iz množice.

I.

Ujetniški tribunal.

Tisto jutro se je dvignil trušč v kasarni. Sredi trušča pa je razmahoval z rokami ujetniški kuhar, ker so mu po noči ukradli tri kruhe in za kapo riža.

„Kje? Kako? Kedaj?“ so padali vzkliki med truščem.

„Za menoj!“ je zavpil kuhar in se z dolgimi koraki odpravil v kuhinjo. Za njim se je zavalila lačna in raztrgana tolpa, da vidi na lastne oči.

Videli so razvezano vrečo in v rižu sled grabežljivih prstov. Resnično, dogodil se je zločin, toda kdo je zločinec? Dolgo so se prerekali med seboj in niso vedeli ne kod, ne kam; sedaj so osumili tega, sedaj onega.

„Stoj!“

Mali in široki Filip se je hipoma sklonil in pobral malo in belo riževo zrno, za njim drugo in tretje.

„Ga že imamo,“ je veselo zašumelo med tolpo.

Šli so za sledjo mimo pričen in slamnatih ležišč, obrazi pa so se jim svetili, ker je tat nevede napravil za seboj tako lepo sled, ki jih je vodila vse do stebra sredi sobe. Za stebrom na deskah je čepel zločinec pred svojo škrinjico. Pet zamazanih desak, ki jih je zvezal z vrvjo — to je bila njegova škrinjica.

Hrumeč se je ustavila tolpa pred njim, Filip pa je pograbil škrinjico in jo prebrskal.

„Kje je kruh, kje riž,“ je kriknil Filip in vrgel škrinjico ob tla.

„Kakšen kruh . . .“ se je dvignil tat in bil je za glavo višji od vseh drugih. Iz rokavov, ki so mu segali komaj čez komolce, so mu molele lopataste, od premoga, železa in kamenja razjedene roke, iz razcefranih hlač je gledalo počrnelo, od solnca obžgano koleno in rokovnjaške, blatne noge z razpokanimi stopali.

„Da, riž in kruh! Kam si ga spravil?“

„Jaz ga nisem ukradel.“

Za hip je umolknila tolpa, toda Filip je zgrabil za besedo:

„Kje je tvoj tovariš, ki spi na tvoji desni strani?“

„Med vami je.“

Potegnili so ga iz tolpe in ga postavili pred Filipa.

„Kje je bil ponoči tvoj tovariš?“

„Ne vem.“

Filip ga je pozdravil s pestjo v obraz.

„Vem, vem! Vse povem, samo ne bij me! — Kruh in riž sva kradla, oba sva kradla.“

„Kje je kruh in kje riž?“

„Kruh sva pojedla, riž pa sva spravila na dvorišču pod kamen.“

„Ponj!“

Oni se je obrnil in odšel na dvorišče.

„Kakšen je tvoj tovariš,“ se je zasmejala tolpa, tat pa je stal med njimi ne živ ne mrtev in blodil s svojimi majhnimi očmi naokolu.

„Trgati tovarišem kruh izpod zob, tovarišem, ki so s teboj vred obsojeni na počasno smrt lakote in trpljenja, da, to znaš,“ ga je obsojala tolpa in stiskala pesti.

Med tem se je vrnil oni z rižem. Smehljajočega se obraza je prišel, vrgel culico tatu pred noge in je hitro izginil v tolpi, ki se je s krohotom zasmejala. Tat je pogledal culico, spustil roke preko kolen in prebledel v obraz. Tolpa pa se je vrgla nanj.

In zapeli se jermeni in pesti so zabobnele. Tat je stisnil obraz v dlani, zvil hrbet in zavpil v solzah:

„Bil sem lačen . . .“

II.

Osemdeset palic.

Zalovili so jih na bregovih Donave sredi noči, ko so že odpenjali čoln, da jih valovi poneso pod mirno nebo svobodnih zvezd.

S palicami in bunkami so jih prignali pred sodnika, ki jih je sodil in obsodil. Prvega, ki je bil podčastnik in drugače nevaren človek, na trideset palic, drugega in tretjega na petindvajset palic.

Zaprli so jih v barako, kjer so čakali trepetajoč, da jim odmerijo kazen.

Proti večeru, ko je zagorela skalnata gora nad mestom v krvavem ognju zahajajočega solnca in ko so se med barake vogle

dolge sence, so postavili ujetnike pred barakami v četverokot. Kakor hladan zid so stale gosto strnjene vrste, ki so brez besed in sodbe pričakovale mučenja. Pa saj je bila ujetnikom vsakdanja večerja mučenje in pretepanje tovarišev, ki so samo glasno pomislili, da so ljudje s pravicami, ki jih jim je odmeril Bog.

Sredi četverokota pa so stali vsi trije bosí in gologlavi. Bledi solnčni žarki so zarisali v pohojeno in obžgano travo tri brezkrvne sence živih mrličev. Gledali so v tla povešenih glav in rok.

Na levi in desni pa sta jih čuvala dva biriča, visoka, suha in črna, v povaljanih vojaških cunjah. Opirala sta se na debeli gorjači in od strani škilila na molčeče žrtve.

Od vrste pa do vrste je stopal komandant. Nekoliko prekratke in preširoke hlače so motovilile krog njegovih gležnjev in pri hoji so se mu stresali težki črni brki. Svaril in grozil je z besedo in gorjačo vsakomur, ki bi zahotel svobode in pravice. Govoril je oblastno in visoko, ker se je zavedal svoje neizmerne moči nad bednimi in gaženimi, ki jim je bil sodnik in rabelj.

Kakor tudi so bile trde in ostre njegove grožnje, vendar so izzivale pritajeno besno sovraštvo in srd.

Komandant se je obrnil in dal s palico znamenje. Pritekli so biriči iz vseh kotov in namignili prvemu, naj se vleže.

Zadrgetal je, prekrižal se in se vrgel na obraz. Njegovi črni kodri so se pomešali s prahom. Zgrabili so ga za roke in noge, da se ni mogel ganiti. Ona dva z gorjačama pa sta se postavila na levi in desni bok. Razkoračila sta se in se upognila v hrbtih.

„Trideset,“ je kratko ukazal komandant.

In pričela sta udrihati v taktu . . .

Ni vzdihnil in zakričal pod udarci, le sunkoma se je zgibal, kakor da bi trgal zemljo z zobmi.

Ko so jih odmerili trideset, mogoče da jih je bilo še več, ker štel jih ni nihče, so ga izpustili. Planil je kvišku, zakril obraz v dlani in zdirjal. Omahnil je tovarišem v naročje.

Namignili so drugemu.

Zdrznil se je in se hipoma uplašil, da je postal majhen kakor otrok. Nerodno se je prekrižal, zdrknil na kolena in se spustil na komolce. Pa že ga je neusmiljena gorjača pritisnila ob zemljo in postrežljive roke so ga prikovale k tlom.

Dvignile so se gorjače in so bliskoma padle. Zabobnele in zaškrtale so kosti. Iz ust obsojenčevih pa je zahropelo.

To ni bil jok in ni bil krik, bil je obupni vrišč bolečin in smrtnega strahu. Široka biričeva dlan pa je zaustavila svobodni razmah bolečin in njegovo koleno se je zapičilo v zatilnik siromakov.

Padale so gorjače in daveč se stok je dvignil obsojenčeve grudi. Dvignili so ga. Opoitek se je in omahnil ...

Namignili so tretjemu.

Bil ga je sam drget in trepet. Ves čas je stal na istem mestu nepremično in gledal predse v tla; toda vsak odmev gorjače in besni krik bolečin mu je trgal srce in dušo.

Ko so mu namignili, je dvignil glavo in uprl proseče oči v komandanta.

„Vlezi se,“ je dejal komandant s peklenko groznim smehom. Onemu pa je kakor blisk vzplapolalo v očeh:

„Ustrelite me!“

Ni bilo odgovora. Dvajset črnih krempljev se je zadrlo v njegove rame in ga vrglo ob tla ...

In potolažili so ponižano pravico, solnce pa je zatonilo ...

Med vrstami vjetnikov pa je bil leden molk. In da bi imel vsak izmed njih kamen med zobmi, zdrobil bi ga v prah, da bi imel železo v rokah, zvil bi ga s prsti.

*

Ležali so v baraki na mokrih tleh v konjskem gnoju. Skozi okna in špranje v stenah se je lila topla mesečina, ki je pačila na pol vidne obraze in izpreminjala besede, da so žvenele kakor otročji jok.

„In zakaj vendar! Vsak ima svoj dom in vsakemu se toži po njem, ker ga je tujina sprejela z gostoljubnostjo hijene, z usmiljenjem volka in tolažbo mačehe. — Celo pes raztrga verigo in lisica odgrizne nogo, če jo je zgrabila past; toda ti človek, ti ujetnik, ne pomisli, da imaš dom in domovino. Skloni hrbet, da ti nalože svoje breme, in zapri oči, ko si delé kruh, in hlastno pogoltni, ako ti milostno vržejo obžgano skorjo z bogato obložene mize. Je to pravica?“

„Zakaj prašaš? Videl si in veš! Ne misli, da ti ne zavre mozeg, in čakaj odrešenja!“

Zibala se je mlečna mesečina, spuščala se na koščene obraze in jih poljubljala. Hropeč so zaspali kakor podavljani.

